ئەوانەی زەکاتیان پێ ناشێت:

لە پێشەوە باس کرا کە چۆن زەکات سەرف ئەکرێت و ئەوانەی زەکاتیان پێ ئەشێت کێن، ماوەتەوە باسی ئەو کەسانە بکرێت کە زەکاتیان پێ ناشێ و پێیان حەرامە، ئەوانیش ئەمانەن:

١- بێ باوەڕ و مولحید: ئەمانە قسەی زانایان لەسەریان ڕێکە، چونکە لە حەدیسدا هاتووە: (زەکات لەدەوڵەمەندەکانیان وەرئەگیرێت و ئەدرێتەوە بە هەژارەکانیان) مەبەست دەوڵەمەندە موسوڵمانەکان و هەژارە موسوڵمانەکانە، جگە لەوان کەسی تر نا.

(ابن منذر) ووتویەتی: ئەو زانایانەی کە زانیاریم لێ وەرگرتوون هەموو لەسەر ئەوەن کە (ذمي) هیچ لە زەکاتی نادرێتێ، جگە لەوانەی دڵنەوایی ئەکرێن هەروەک لە پێشەوە باس کرا، بەڵام دروستە کە لە صەدەقەی سوننەت بە (ذمي) بدرێ، چونکە لە قورئاندا هاتووە کە ئەفەرموویت: ﴿وَيُطۡعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسۡكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ (الإنسان/٨). واتە: هەر چەندە خواردنیان خۆش ئەوێ و پێویستیان پێیەتی، بەڵام ئەیدەن بە مسکین و هەتیو و ئەسیر.

وە لە حەدیسدا هاتووە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (صِلِي أُمَّكِ) واتە: سیلەی ڕەحم بگەیەنە لە گەڵ دایکت دا. ئەو دایکەش بێ باوەڕ بوو.

٢- بەنی هاشم: مەبەست لە بەنی هاشم کەس وکاری عەلی، عەقیل، جەعفەر، عەبباس و (حارث)ە، ئیبنوقودامە ووتویەتی: هیچ ئیختیلافێك نازانین هەبێ لە نێوان زانایاندا لەسەرئەوەی بەنی هاشم زەکاتیان پێ ناشێت، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: (إنَّ الصَّدَقَةَ لا تَنبَغِي لآلِ مُحَمَّدٍ، إنَّمَا هِيَ أوسَاخُ النَّاسِ). (رواه مسلم) واتە: زەکات ناشێت بە ئالی محمد چونکە چڵك و پیسی خەڵکە.

لە ئەبوهورەیرەوە هاتووە کە فەرمویەتی: حەسەنی کوڕی عەلی ڕەزای خوایان لێ بێت دەنکە خورمایەکی لە خورمای زەکات هەڵگرت، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: (كخ، كخ) -بۆ ئەوەی فڕێ ی بدات- ئەی نەت زانیوە ئێمە نابێت لە زەکات بخۆین. (متفق عليه)

زانایان ئیختیلافیان هەیە لەسەر (بني مطلب)، شافیعی بۆ ئەوە چووە ئەمانیش وەك بەنی هاشم بۆیان نییە زەکات وەربگرن. بەپێی ئەوەی شافیعی و ئەحمەد و بوخاری ئەگێڕنەوە لە جوبەیری کوڕی(مطعم)ەوە ووتویەتی: ڕۆژی گرتنی خەیبەر بوو، پێغەمبەر ﷺ بەشی (ذوي القربى)-خزمانی خۆی- دا لە بەنی هاشم و لە(بني مطلب)، وە بەشی بەنی نەوفەل و بەنی عەبدوشەمسی نەدا، من و عثمانی کوڕی عەففان رضي الله عنه هاتینە لای پێغەمبەر ﷺ ووتمان: ئەی ڕەسولی خوا، ئەوانە بەنی هاشمن ئینکاری لە چاکەیان ناکەین کە خوا تۆی لەناویاندا هەڵبژاردووە، ئەی براکانمان لە بەنی (مطلب) بۆچی بەشی ئەوانت داوە و وازت لە ئێمە هێناوە، هەرچەندە لە خزمایەتیدا وەك یەکین بۆ تۆ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (إنَّا وَبَني المُطَّلِبِ لانَفتَرِقُ فِي جَاهِلِيَّةٍ ولا إسلامٍ،وإنَّمَا نَحنُ وَهُم شَيءٌ واحِدٌ، وَشَبَّكَ بَينَ أصَابِعِهِ). واتە: ئێمە و (بني مطلب) لە یەك جیا نابینەوە، نە لە پێش ئیسلام و نە لە ئیسلامدا، بەڵکو ئێمە و ئەوان یەك شتین. جا پەنجەکانی خستە ناو یەك، لە کاتێکدا کە ئەوەی فەرموو.

ئیبنوحەزم ووتویەتی: کەواتە دەرکەوت کە دروست نی‌یە جیاوازی بخرێتە نێوان حوکمی بەنی (مطلب)ەوە لە هیچ شتێکدا لە بنەڕەتدا، لەبەر ئەوەی ئەوان لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ یەك شتن بە دەقی قسەی خودی پێغەمبەر ﷺ، کەواتە دەرکەوت کە ئەوانیش ئالی موحەممەدن، جا کاتێ ئالی موحەممەد بن ئەوە زەکاتیان پێ حەرامە.

لە ئەبو حەنیفەوە هاتووە کە (بني مطلب) بۆیان هەیە زەکات وەربگرن، وە ئەم دوو رایە–رای ئیبنوحەزم و ئەبوحەنیفە–دوو ڕیوایەتن لە ئەحمەدەوە.

پێغەمبەر ﷺ چۆن زەکاتی حەرام کردووە لەسەر بەنی هاشم بەو شێوەیەش حەرامی کردووە لەسەر مەوالی‌یەکانی بەنی هاشم (ئەوانەی بەندە بوون و ئازادیان کردون).

چونکە لە ئەبورافیعەوە کە مەولای پێغەمبەر ﷺ بووە هاتووە کە ووتویەتی: پێغەمبەر ﷺ پیاوێکی بەنی مەخزومی نارد بۆ زەکات کۆکردنەوە، پیاوەکەش بە منی ووت: وەرە لە گەڵما بۆ ئەوەی شتێکت دەست بکەوێت، ووتم: نایەم هەتا نەچمە لای پێغەمبەر ﷺ پرسیاری لێ نەکەم، ئەڵێ: چووم بۆ لای. فەرمووی: (إنَّ الصَّدَقَةَ لا تَحِلُّ لَنَا، وَإنَّ مَوَالِي القَومِ مِن أنفُسِهِم). (رواه أحمد و أبوداود و الترمذي وقال حسن صحيح). واتە: ئێمە زەکاتمان پێ ناشێت، وە تۆش لە ئێمەی چونکە مەوالی قەومێك هەروەك خۆیانن.

بەڵام زانایان ئیختیلافیان هەیە لە صەدەقەی سوننەتدا، ئایا ئەو خێرەشیان پێ حەرامە یان نا؟

شەوکانی ئەو ڕایانەی کورت کردۆتەوەو ووتویەتی: بزانە ظاهیری ئەو فەرموودەیەی کە فەرموویەتی: (لا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ) واتە: صەدەقەمان پێ ناشێت. ئەوەیە کە صەدەقەی فەرز و صەدەقەی سوننەتیان پێ ناشێت، وە کۆمەڵێك لە زانایان –کە (خطابي)ش لەوانە– ئیجماعی هەموو زانایانی لەسەر حەرامی هەر دوو جۆرە صەدەقەکە لەسەر پێغەمبەر ﷺ نەقڵ کردوە.

دوای ئەمە شەوکانی ئەڵێ: چەندەها کەس لە بارەی صەدەقەی سوننەتەوە لە شافیعی‌یەوە یەك قەول ئەگێڕنەوە، وە هەروەها لە ڕیوایەتێکی ئەحمەدیشدا.

ئیبنوقودامە ووتویەتی: ئەوەی لێی نەقڵ کراوە لەوبارەوە دەلالەتەکەی ئاشکرا نی‌یە. ئەمما ئالی محمد ﷺ زۆر لە حەنەفی‌یەکان ئەڵێن: دروستە صەدەقەی سوننەت بدرێ بەوان نەك صەدەقەی فەرز، ئەمەش قەولی صەحیحە لای شافیعی‌یەکان و حەنبەلی‌یەکان و زۆری لە زەیدی‌یەکان، وە ووتویانە: ئەوەی حەرامە لەسەریان چڵك و پیسی خەڵکە،کە ئەویش زەکاتە نەك صەدەقەی سوننەت.

لە (البحر)دا هاتووە ووتویەتی: ئەوەی صەدەقەی سوننەتی تایبەت کردوە قیاس کردنە لەسەر بەخشش و هەدیە و وەقف.

ئەبویوسف و ئەبوعەبباس ووتویانە: صەدەقەی سوننەتیشیان هەر پێ حەرامە وەك صەدەقەی واجب، چونکە بەڵگەکە ئەم باسەی شی نەکردۆتەوە[1].

([1]) ئەم ڕایە پەشەندترە. (دانەر).

(٣و٤) نەوەکان و باو و باپیران:

زانایان لەسەر ئەوە ڕێك کەوتون کە نابێ زەکات بدرێ بە باو و باپیرەکان، وە هەروەها دایکەکان و داپیرەکان، وە نەوەکان، و نەوەی نەوەکان، و کچەکان و ڕۆڵەکانیان، چونکە لەسەر زەکات دەر پێویستە نەفەقەی باوك و بەرەو ژور و ڕۆڵەکانی و بەرەوخوار بکێشێت، وە ئەگەر ئەمانە هەژاریش بن بە دەوڵەمەندی ئەم دەوڵەمەندن، جا ئەگەر ئەو کەسە زەکات بدات بەمانە سوودێکی بۆ خۆی هێناوە بەوەی کە نەفەقە کێشانێکی واجبی لەسەر خۆی لاداوە.

بەڵام ئیمام مالیك باپیر و نەنك و نەوەی نەوەی جیا کردۆتەوە لەم حوکمە، وە بە دروستی ئەزانێ زەکاتیان پێ بدرێت، چونکە نەفەقەکێشانی ئەمانە لەسەر ئەو نییە[٢].

جا ئەمە لە حاڵەتێکدایە کە ئەمانە فەقیر بن، ئەمما ئەگەر دەوڵەمەند بوون و خۆیان بەخشی لە ڕێی خوادا بۆ غەزا لەم حاڵەتەدا بۆی هەیە لە بەشە زەکاتی (في سبيل الله) بەشیان بدات، وە هەروەها بۆی هەیە لە بەشی قەرزارەکانیش (الغارمين) بەشیان بدات، چونکە لەسەر ئەم پێویست نییە قەرزەکانیان بۆ بداتەوە، وە هەروەها لە بەشی کارگوزارانی زەکات ئەتوانێ بەشیان بدات، ئەگەر لە زەکات کۆکردنەوەدا کاریان ئەکرد.

٥-هاوسەر (الزوجة):

(ابن منذر) ووتویەتی: زانایان لەسەر ئەوە کۆن کە پیاو نابێت زەکاتەکەی بدات بە ژنی خۆی، وە هۆکەشی ئەوەیە نەفەقەی ژن لەسەر پیاوەکەی پێویستە، جا بە نەفەقە کێشانی ئیتر پێویستی بە زەکات نابێت، هەروەکو دایك و باوك، بەڵام ئەگەر کەسێك ژنەکەی قەرزدار بوو لە بەشی (الغارمين) بەشی بدات بۆ ئەوەی قەرزەکەی بداتەوە.

سەرف کردنی زەکات لەو ڕووانەی نزیك بوونەوەیە لە خوا:

نابێت زەکات لە ڕوویەکی تری نزیك بوونەوە لە خوا سەرف بکرێت، جگە لەوانەی خوا خۆی لە ئایەتی ﴿إِنَّمَا ٱلصَّدَقَـٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَـٰكِينِ...﴾ باسی کردوون، بۆ نمونە زەکات سەرف ناکرێت بۆ دروست کردنی مزگەوت و چاك کردنی ڕێگا و خزمەت کردنی میوان و کفن کردنی مردو و وێنەی ئەمانە.

ئەبوداود ووتویەتی: گوێم لە ئەحمەد بووە کاتێ پرسیاریان لێ کردووە ئایا لە زەکات کفن ئەکرێ بۆ مردوو؟ ئەیفەرموو: نا، وە لە زەکات قەرزی مردووش نادرێتەوە-وە ئەیفەرموو: لە زەکات قەرزی زیندو ئەدرێتەوە، بەڵام قەرزی مردووی لێ نادرێتەوە، چونکە مردوو بە (الغارم) قەرزار ناژمێرێت، ووتیان: ئەی ئەدرێ بە کەس وکاری؟ ووتی: ئەگەر قەرزەکە لەسەر کەس وکارەکەی بوو بیداتەوە بەڵێ.

کێ هەڵئەسێت بە دابەش کردنی زەکات:

پێغەمبەر ﷺ لە جیاتی خۆی کەسانی تری لە یارەکانی ئەنارد بۆ ئەوەی زەکات کۆبکەنەوە و دابەشی بکەنەوە بە سەر زەکات پێ شیاواندا، وە ئەبوبەکر و عومەریش ڕەزای خویان لێ بێت هەر بەم شێوە بوون، وە جیاوازی نییە لەنێوان (الأموال الظاهرة) دانەوێڵە و میوەجات و ئاژەڵ و مەعدەن، وە لە نێوان (الأموال الباطنة) کەلوپەلی بازرگانی و

[٢] ئیبنوتەیمیەش ڕەئی وایە کە دروستە زەکات بدات بە دایك و باوکی، ئەگەر توانای نەفەقە کێشانی ئەو دووانەی نەبوو، وە هەر دوو کیشیان موحتاج بوون. (دانەر)

زێڕو زیودا، وە کاتێ عوسمان بووە جێ نشین ماوەیەك لەسەر ئەو شێوەیە ئەڕۆیشت، بەڵام کاتێ بینی کە (الأموال الباطنة) زۆر بوو سەیری کرد کۆکردنەوەی گرانە، وە لە پشکنینی ئەو جۆرەماڵانە زەرەر بە خاوەن ماڵەکە ئەگات، لەبەر ئەوە دابەش کردنەکەی سپارد بە خاوەن ماڵەکان[٣].

زانایان لەسەر ئەوە ڕێکن کە خاوەن ماڵ خۆیان سەرپەرشتی دابەش کردنی زەکات بکەن ئەگەر هاتوو زەکاتەکە زەکاتی (الأمول الباطنة) بوو. بەپێی ئەوەی سائیبی کوڕی یەزید ووتویەتی: گوێم لە عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ بووە لەسەر مینبەری پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەم مانگە مانگی زەکات دانتانە، جا هەرکەس قەرزارە با قەرزەکەی بداتەوە بۆ ئەوەی سامانەکانتان جیا بێتەوە لە قەرز و زەکاتەکەی لێ بدەن. (بەیهەقی بە ئیسنادێکی صەحیح گێڕاویەتیەوە).

نەوەوی ووتویەتی: ئەمە ئیختیلاف تێدا نییە، وە هاوەڵەکانمان ئیجماعی هەموو زانایانی لەسەر ئەگێڕنەوە.

ئەگەر بۆ خاوەن ماڵ ڕێگا هەبێت زەکاتی ماڵە (باطني)یەکانیان دابەش بکەن، ئایا ئەمە باشترە؟ یان بیدەن بە ئیمام دابەشی بکات؟

ئەوەی شافیعییەکان هەڵیان بژاردووە ئەوەیە: ئەگەر ئیمامەکە دادپەروەر بێت بدرێت بەو دابەشی بکات باشترە.

([3]) چەند سەرنجێکی لەسەرە:

یەکەم: نەم بینیوە لە سوننەتدا کە پێغەمبەر ﷺ کەسێکی ناردبێت بۆ کۆکردنەوەی ماڵە (باطني)یەکان ئەوانەش هەروەك دانەر بۆ خۆی باسی کردن کەلوپەلی بازرگانی و زێڕو زیوو ریکازە، و لە هیچ کەسم نەبینیوە لە (محدثین) کە شتی وەها بڵێن، بەڵکو ئیبنوقەییم وای نیشان داوە کە شتی وەها نەبووە، هەتا ئەو ئەڵێت ئەو ناردنە بۆ ماڵە (ظاهيري) یەکانیش نەبووە بە گشتی، چونکە لە زاددا ئەڵێت:

پێغەمبەر ﷺ کارمەندەکانی ئەنارد بۆلای بیابان نشینەکان نەك بۆ دێهات و شارەکان، و پێغەمبەر ﷺ وە لە ڕەوشتی ئەو نەبوە کە کارمەندەکانی بۆلای بێجگە لە خاوەن ماڵە (ظاهري)یەکان بنێرێت، ئەوانەی کە ئاژەڵ و کشت وکاڵ و بەروبوومیان هەبووە.

وە ئەگەر ئەم قسەیەی دانەر ڕاست بووایە ئەوە ئەبووە بەڵگەی ئەوەی کە زەکات لە کەلوپەلی بازرگانیشدا هەر واجب بووە، جا وورد بەرەوە.

ئەبو عوبەید ئەفەرمووێت (١٦٤٤):

لەم مەسەلەیەدا ئەگەر کەسێك بێدەنگ بوو و باسی هیچی نەکرد کە هەیبێت بۆ زەکات دان ئەوە ڕێی پێ ناگیرێت بەتایبەت ئەگەر خەڵك بە ئەمینی دابنێن.

دووەم: لە خەلیفە ڕاشیدەکانیشەوە شتی وەهام نەبینیوە کە لێوەیان ریوایەت کرابێت، بەڵکو ئەبوعوبەید بە ژمارە (١٨٠٥) و بەیهەقی (٤/١١٤) ئەگێڕنەوە لە ئەبو سەعیدی مەقبوریەوە کە فەرموویەتی:

چووم بۆلای عومەری کوڕی (خطاب) و دووسەد درهەمم بۆ برد و ووتم: ئەی ئەمیری موسڵمانان ئەمە زەکاتی ماڵەکەمە، ئەویش فەرمووی: ئەی زیرەك ئەوە گردنی خۆتت ئازاد کرد؟ منیش ووتم: بەڵێ، فەرمووی: بیبە بۆ خۆت دابەشی بکە.

سێیەم ئەوەی کە ئەڵێت: عوسمان لەسەر ئەو ڕێ و ڕەوشتە ڕۆیشتووە...هتد. من هیچ بنەمایەکم لە هیچ کتێبێکی ئاساردا بۆ نەدۆزراوەتەوە، وە وەك من بزانم هیچ پێشەوایەکی حەدیس باسی نەکردووە.

وە وا دەرئەکەوێت دانەر ئەم قسەیە و ئەوانەی پێشەوەی لە هەندێك کتێبی فیقهییەوە وەرگرتووە کە بە شوێن ریوایەتی سابت ناکەون. والله أعلم (تمام المنة).

وە لای حەنبەلی‌یەکان: خۆیان دابەشی بکەن باشترە، وە ئەگەر بیشی دەن بە سوڵتان دروستە.

بەڵام ئەگەر ماڵی (ظاهر) بوو لای مالیك و حەنەفی‌یەکان پێشەوای موسوڵمانان یا جێگرەکانی بۆیان هەیە داوای بکەن و وەری بگرن.

ڕای شافیعی‌یەکان و حەنبەلی‌یەکان: بۆ ماڵە (ظاهري)یەکان وەك ماڵە (باطني)یەکانە.

لە کۆڵ بوونەوەی زەکات لە ئەستۆی خاوەن ماڵەکە بە دانی زەکاتەکە بە پێشەوا، دادپەروەر بێت یان نا:

ئەگەر موسوڵمانان پێشەوایەکی موسوڵمانیان هەبوو دروستە زەکات بدرێت بەو پێشەوایە دادپەروەر بێت یا ستەمکار، وە ئەو زەکاتە لە ئەستۆی خاوەن ماڵ لا ئەچێ ئەگەر بیدا بەو پێشەوایە، بەڵام ئەگەر ئەو پێشەوایە وەك چۆن پێویستە زەکاتەکە دابەش نەکات، ئەوە باشتر وایە خاوەن زەکات خۆی دابەشی بکات بەسەر ئەوانەدا کە زەکاتیان پێ ئەشێ و مافیان لە زەکاتدا هەیە، مەگەر ئەو پێشەوایە یا کارگوزارانی زەکات داوای بکەن[٤].

١- لە ئەنەسەوە هاتووە فەرمویەتی: پیاوێکی بەنی تەمیمی هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ ووتی: کاتێ زەکاتەکەمم دا بە نێرراوەکەت لێی پاك ئەبمەوە ئەی ڕەسولی خوا؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (نَعَم، إذَا أدَّيتَهَا إلى رَسُولِي فَقَد بَرِئتَ مِنهَا، فَلَكَ أجرُهَا، وَإثمُهَا على مَن بَدَّلَهَا). (رواه أحمد)[٥] واتە: ئەگەر زەکاتەکەت بە نێرراوەکەم تۆ لێی پاك ئەبیتەوە و پاداشتەکەیت بۆ ئەنوسرێت، وە تاوان بۆ ئەو کەسەیە ئەی گۆڕێت.

٢- لە ئیبنومەسعودەوە ﷺ هاتووە کە ووتویەتی: پێغەمبەر ﷺ ئەی‌فەرموو: (إنَّهَا سَتَكُونُ بَعدِي أثرَةٌ، وَأمُورٌ تُنكِرُونَهَا، قَالُوا: يَا رَسُولَ الله فَمَا تَأمُرُنَا؟ قَالَ: تُؤَدُّونَ الحَقَّ الَّذِي عَلَيكُم، وَتَسألُونَ اللهَ الَّذِي لَكُم) (رواه البخاري ومسلم). واتە: پاش من خۆ ویستی و هەندێ کاری نابەجێ دروست ئەبێت کە ئێوە لاتان ناخۆش ئەبێت. ووتیان: ئەی ئێمە چی بکەین وبە چی فەرمانمان پێ ئەفەرموویت؟ فەرمووی: چ مافێکی خوایی‌تان لەسەرە بیدەن، وە داوای ماف خۆتان لە خوا بکەن.

٣- لە وائیلی کوڕی حیجرەوە هاتووە فەرمویەتی: گوێم لەپێغەمبەر ﷺ بووکاتێ پیاوێك پرسیاری لێ کرد، چی ئەفەرموویت ئەگەرسەرۆکەکانمان مافەکانمان زەوت بکەن و داوای ماف خۆیان بکەن لێمان؟ فەرمووی: (إسمَعُوا وَأطِيعُوا، فَإنَّمَا عَلَيهِم مَا حُمِّلُوا، وَعَلَيكُم مَا حُمِّلتُم) (رواه مسلم) واتە: گوێ ڕایەڵ وملـ کەچ بن، ئەوان کۆڵی سەرشانی خۆیان هەڵئەگرن و ئێوەش کۆڵی سەرشانی خۆتان.

شەوکانی ووتویەتی: ئەوحەدیسانەی لەم بارەوە باس کراون، جومهور کردویانە بە بەڵگە لەسەر ئەوەی کە دروستە زەکات بدرێتە دەست فەرمانڕەوای ستەمکاریش. وە ئەوکەسە زەکاتەکەی لەکۆڵ ئەکەوێت.

ئەمە بەنیسبەت پێشەوای موسوڵمانان لەووڵاتی ئیسلامیدا، ئەمما بەنیسبەت دانی زەکات بەم حوکومەتانەی ئەم سەردەمە، (شیخ رشید رضا) دەربارەی ووتویەتی: (بەڵام بەشی زۆری موسوڵمانان لەم سەردەمەدا حکومەتی

---

(٤) لەگەڵ ئەمانەشدا مەرج نی‌یە خاوەن زەکات یا پێشەوا بە هەژارەکە بڵێت: ئەوە زەکاتە، بەڵکو هەر بیداتێ بەسە (دانەر).

(٥) ئەم فەرموودەیەمان لەسەرەتای بابەتی زەکاتدا ڕوون کردەوە کە پچڕ پچڕە (منقطع)ە. وە دانەر بە قسەی ئەو کەسانەدا بە هەڵە چووە کە ووتویانە پیاوەکانی پیاوانی صەحیحن (تمام المنة/الباني).

ئیسلامی‌یان نی‌یە ئیسلامەتی ڕابگریێ و بانگەوازی بۆ بکات و پارێزگاری لێ بکات و جیهادی پێویست و عەین یاجیهادی کیفایەت بکات، وەیاساکانی خوا بەجێ بگەیەنێت لە حەددی شەرعی وتۆڵە و بەشەکانی تری، وەزەکاتی موسوڵمانان وەربگرێت وەك خوا پێویستی کردووە و دابەشی بکاتەوە بەپێی فەرموودەی خوای گەورە، بەڵکوبەشی زۆریان لەژێر سوڵتە و دەسەڵاتی بێگانەدان، وە هەندێکیان ژێردەستەی حکومەتێکی هەڵگەڕاوە لە ئاینن یامولحیدن، وە هەندێ لەو وڵاتانەی کە ژێردەستەی دەوڵەتە ڕۆژئاوایی‌یەکانن کۆمەڵە سەرکردەیەکیان هەیە لەو موسوڵمانانەی کە هەر لەڕووی جوغرافیاوە موسوڵمانن، ئەو دەوڵەتە ڕۆژئاوایی‌یانە ئەو سەرکردانەیان کردووە بەئامێری دەستی خۆیان بۆملکەچ کردنی میللەتان، ئەویش بەناوی ئیسلامەوە، تاوەکو ئیسلامیان پێ بڕوخێنن، وە بەحوکمی ئەودەسەڵات و سەروەتەی کە هەیانە تەسەڕروف ئەکەن لە هەرشتێکدا کە صیفەتێکی دینی پێوەیە، وەك ماڵی زەکات و ئەوقاف و وێنەی ئەمانە).

ئەم جۆرەحوکومەتانە دروست نی‌یە هیچ لە زەکاتیان بدرێتە دەست، نازناوی ئەو سەرۆکە هەرچی بێت، وە ئاینی رەسمیشی هەرچی بێت، بەڵام پاش ماوە حکومەتە ئیسلامی‌یەکان، ئەوانەی کە سەرۆکەکانیان و پێشەواکانیان لەسەر ئاینی ئیسلامن و بێگانە دەستی نی‌یە بەسەریاندا لە ماڵی موسوڵماناندا ئەمانەن کە پێویستە زەکاتی (ظاهرة) و (باطنة)یان بدرێتە دەست ئەگەر خۆیان وویستیان، با لەهەندێ فەرمان ڕەوایی‌شیاندا ستەمکاربن، وەك زانایان ووتویانە –تەواو–.

پەسەندی‌یەتی زەکات دان بە پیاوچاکان:

زەکات خۆی ئەدرێت بەموسوڵمان، ئەگەر لەوانە بوو کەبەشی لەزەکاتدا هەیە و شیاوی زەکاتن، جا ئەو موسوڵمانە چ فاسق بێت یا پیاوچاك، بەڵام ئەگەر زانرا پیاوخراپەکە زەکاتەکە ئەبێتە یارمەتی دەری بۆ ئەنجام دانی ئەوەی کە خوا حەرامی کردوە، ئەوە ئەبێ زەکاتەکەی نەدرێتێ بۆ ئەوەی ڕێی خراپەی لێ بگیرێت. بەڵام ئەگەر هیچ دەربارەی نەئەزانرا، یا ئەزانرا کە سوودی لێ وەرئەگرێت، زەکاتەکەی ئەدرێتێ. وە پێویستە زەکات دەر زەکاتەکەی تایبەت بکات بۆپیاوچاکان و زانایان و چاکەکاران.

لە ئەبوسەعیدی خودری‌یەوە ﵁ هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (مَثَلُ الْمُومِنِ، وَمَثَلُ الإِيْمَانِ، كَمَثَلِ الفَرَسِ فِي آخِيَتِهِ، يَجُولُ، ثُمَّ يَرجِعُ إلى آخِيَتِهِ، وإنَّ الْمُؤمِنَ يَسهُو ثُمَّ يَرجِعُ إلى الإيْمَانِ، فَأَطعِمُوا طَعَامَكُم الأتقيَاءَ، وَأولُوا مَعرُوفَكُم الْمُؤمِنِينَ) (رواه أحمد بسند جيد و حسنه السيوطي) واتە: ئیماندار و ئیمان وەك ئەو ئەسپەو ئەوسنگە وایە کە پێوەی بەستراوەتەوە، کە چۆن لەسنگەکە دوور ئەکەوێتەوە و پاشان ئەگەڕێتەوە بۆلای. وە ئیمانداریش خەتا ئەکات و پاشان ئەگەڕێتەوە بۆلای ئیمانەکەی، جا ئێوە نان بدەن بە لەخواترسەکان و چاکەکانیشتان پێشکەش بە ئیمانداران بکەن.

ئیبنو تەیمی‌یە ووتویەتی: هەرکەس لەوانەی موحتاجن نوێژ نەکات، هیچی نادرێتێ تاوەکو تۆبە نەکا و نەچێتە سەر نوێژ کردن.

ئەمە ڕاستە چونکی تەرکی نوێژ تاوانێکی گەورەیە، وەدروست نی‌یە ئەوکەسەی ئەو تاوانە ئەکات یارمەتی بدرێت، تاوەکو تۆبە نەکات.

وەهەر لە تیپی نوێژنەکەران حیساب ئەکرێ ئەو گاڵتەجاڕ و ڕێز نەگرانەی کە لە خراپە کۆتا ناکەن و لەحەرام دەست بەردار نابن، ئەوانەی ویژدانیان مردووە و فیترەتیان کوێر بۆتەوە و ئامرازی هەست کردن بەخێر تیایاندا لە کار کەوتووە، جائەم جۆرە کەسانەش نابێت زەکاتیان پێ بدرێت، مەگەر ئەو زەکات پێدانە بەرەو لایەکی چاکەیان بەرێ و یارمەتی خۆ چاك کردنیان بدات بەمە کە هێزی پاڵنەریان بەرەو خێر تێدا زیندوو بکاتەوە و هەست و سۆزی دینداریان تێدا بهاوروژێنێ.

نابێ صەدەقەدەر صەدەقەکەی بکڕێتەوە:

پێغەمبەر ﷺ قەدەغەی کردووە خاوەن زەکات زەکاتەکەی خۆی بکڕێتەوە، بۆ ئەوەی پەشیمان نەبێتەوە لەوەی کە بۆ خوا وازی هێناوە لێی، وەك چۆن قەدەغەی کردبوو کۆچ کردووەکان بگەڕێنەوە بۆمەککە پاش ئەوەی بە کۆچ کردن بەجێیان هێشتبوو.

لە عەبدالله ی کوڕی عومەرەوە خوایان لێ ڕازی بێت هاتووە کە فەرمویەتی: عمر ﷺ ئەسپێکی دا بە کابرایەك لەڕێی خوادا، پاش ماوەیەك بینییەوە ئەفرۆشرێت، عمر ﷺ ویستی بیکڕێتەوە، لەوبارەیەوە پرسیاری لەپێغەمبەر ﷺ کرد؟ ئەویش فەرموی: (لا تَبتَعهُ، وَلا تَعُد فِي صَدَقَتِكَ). (رواه الشيخان وأبوداود والنسائي). واتە: مەی کڕەرەوە، و لە صەدەقەکەت پەشیمان مەبەرەوە.

نەوەوی ووتویەتی: ئەم نەهی‌یە نەهی تەنزیهە نەك تەحریم، چونکە کەراهەتی هەیە کەسێك صەدەقەیەك بکات یا زەکاتێك بدات، یا کەفارەتی نەزرێك بدات، یا هەرشتێك بدات لەڕێی خواداو بیکڕێتەوە لەوکەسەی شتەکەی پێ داوە، یا پێی بەخشیوە، یا بە ئارەزوی خۆی کردوویەتی‌یە خاوەنی، بەڵام ئەگەر بە میرات دەستی کەوتەوە ئەوە قەیناکە.

(ابن بطال) ووتویەتی: بەشی زۆری زانایان بەکەراهەتی دائەنێن کەسێك ئەوصەدەقەی داوێتی بیکڕێتەوە بەپێی ئەوحەدیسەی عمر ﷺ.

(ابن منذر) ووتویەتی: حەسەن و عیکریمە و ڕەبیعە و ئەوزاعی ڕێیان داوە صەدەقە بکڕێتەوە.

ئیبنوحەزمیش ئەو ڕایەی پێش خستوە، بەڵگەشی حەدیسەکەی ئەبوسەعیدی خودری‌یە کە فەرمویەتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: (لا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِي إلا لِخَمسَةٍ: لِغَازٍ فِي سَبِيلِ اللهِ، أو لِعَامِلٍ عَلَيهَا، أو لِغَارِمٍ، أو رَجُلٍ اشتَرَاهَا بِمَالِهِ، أو لِرَجُلٍ كَانَ لَهُ جَارٌ مِسكِينٌ فَتَصَدَّقَ على المِسكِينِ، فَأهدَاهَا المِسكِينُ لِلغَنِي). واتە: زەکات ناشێت بە دەوڵەمەند مەگەر پێنج جۆر نەبێت: دەوڵەمەندێك لەڕێی خوادا بجەنگێت، یا کارگوزارێك لە زەکاتدا کاربکات، یا قەرزارێك توشی قەرزاری‌یەکی زۆر بێت، یا کەسێك بەپارەی خۆی بیکڕێتەوە، یاکەسێك دراوسێ‌یەکی هەژاری هەبێت و زەکاتی پێ بدات، ئەویش بیبەخشێ بە دەوڵەمەندێك[٦].

---

(٦) ئەوەی کە لە حەدیسەکەوە بۆم دەرئەکەوێت ئەویە کە مەبەست پێی، ئەو صەدەقەیە پیاوێك ئەیدات بە فەقیرێك، لە دوایی‌دا کەسێك ئەیکڕێتەوە، غەیری ئەوەی کە صەدەقەی داوە، جا ئەگەر ئێمە سەلماندمان کە مەبەستی ئەو کەسەشە کە زەکاتەکە ئەدات، ئەوە بە حەدیسەکەی عومەر تایبەت ئەکرێت، کە پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو:

پەسەندی زەکات دان بەمێرد و خزم:

ئەگەر ژنێك ماڵی هەبوو زەکاتی لەسەر واجب بوو بۆی هەیە زەکاتەکەی بدات بە مێردەکەی خۆی ئەگەر پێویستی پێی هەبوو، وە ئەگەر لەوانە بوو زەکاتیان پێ ئەشێت، چونکە لەسەر ئەوژنە نییە نەفەقەی مێردەکەی بکێشێت، وە پاداشتەکەشی لای خواچاکترە لەوەی بیدات بە بێگانەیەك.

لە ئەبوسەعیدی خودرییەوە ﷺ هاتووە فەرموویەتی: زەینەبی ژنی ئیبنومەسعود ووتی: ئەی نێرراوی خوا تۆ ئەمڕۆ فەرمانت کرد بە صەدەقە کردن، منیش خشڵم هەیە ئەمەوێت بیکەم بە صەدەقە، بەڵام ئیبنومەسعودی مێردم ئەڵێت، خۆم و کوڕەکەم لەپێشترین لە هەرکەسێکی تر کە صەدەقەیان پێ بدەی، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (صَدَقَ ابنُ مَسعُودٍ، زَوجُكِ وَوَلَدُكِ أحَقُّ مَن تَصدَّقتِ بِهِ عَلَيهِم). (رواه البخاري) واتە: ئیبنومەسعود ڕاست ئەکات، مێردەکەت و کوڕەکەت لەپێش ترن ئەو صەدەقەیان پێ بدەیت.

ئەوەش مەزهەبی شافیعیو (ابن منذر) و ئەبویوسف ومحمد و (ظاهري)یەکان و ریوایەتێکی ئەحمەدە.

وە ئەبوحەنیفە و کەسانی تر بۆ ئەوە چوون: دروست نییە ژن زەکاتی خۆی بدات بەمێردەکەی، وە ووتویانە: حەدیسەکەی زەینەب لەبارەی صەدەقەی سوننەتەوە بووە نەك واجب.

مالیك ووتویەتی: ئەگەر ئەوەی لە ژنەکەی وەرئەگرێت یارمەتی دەربێت لەسەر ئەوەی کە نەفەقەی ئەوژنە بکێشێت دروست نییە ئەوزەکاتەی بدرێتێ، بەڵام ئەگەر بۆ نەفەقەی ئەوی صەرف نەکرد دروستە.

ئەمما تێکرای خزمانی تر وەك برا و خوشك و خاڵ و مام و پور ئەمانە دروستە زەکاتیان بدرێتێ ئەگەر شایەنی زەکات بوون، لە ووتەی زۆری زانایان. بەپێی ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (الصَّدَقَةُ على المِسكِينِ صَدَقَةٌ، وعلى ذِي القَرَابَةِ اثنَتَانِ: صِلَةٌ وَصَدَقَةٌ). (رواه أحمد والنسائي والترمذي وحسنه) واتە: صەدەقە دان بە مسکین یەك صەدەقەیە، بەڵام بە خزم دووانە: هەم سیلەی ڕەحم و هەم صەدەقە.

دانی زەکات بە قوتابیانی ئاینی نەك بە خوا پەرستان (العُبَّاد):

نەوەوی ووتویەتی: ئەگەر هاتوو قوتابی ئاینی توانای ئیشێکی هەبوو ئەو ئیشەش شیاوی خۆی بوو، بەڵام بە هەندێ زانستی شەرعییەوە خەریك بوو، بە شێوەیەك ئەگەر ئیش بکات ئەو زانستییەی لە دەست بچێت، ئەوە دروستە ئیشەکە نەکات و زەکاتی بدرێتێ، چونکە فێربوونی زانست فەرزی کیفایەتە.

ئەگەر کەسێك ئەو زانستییەی بۆ بە دەست نەئەهات و توانای کاری هەبوو، ئەوە زەکاتی پێ ناشێت با لە قوتابخانەکەشدا دانیشتبێت، ئەوەی باسمان کرد ڕاست و مەشهورە.

وە ووتویەتی: بەڵام ئەگەر کەسێك خۆی بە خوا پەرەستی سوننەتەوە خەریك بکات بە شێوەیەك ئەگەر ئیش بکات ئەو خوا پەرەستییەی پێ نەکرێت، یا نەتوانێ هەموو وەختەکەی بدات بەو خوا پەرەستییە زەکاتی پێ ناشێت بە

مەیکرەوە. کەواتە بۆی ڕەوا نییە. وە ئەوەی کە پاڵپشتی ئەم یەکخستنەی ئێمەیە فەرموودەی پێغەمبەرە ﷺ لە کۆتایی حەدیسەکەدا: (لە صەدەقەکەت پەشیمان مەبەرەوە) چونکە حەدیسەکەی ئەبو سەعید ئەگەر بەوشێوەیە شی بکرێتەوە کە من باسم کردووە، ئەوە باسی پەشیمان بوونەوەی لە صەدەقە تێدا نییە، جا وورد بەرەوە. (تمام المنة).

ڕێکەوتنی زانایان، چونکە بەرژەوەندی ئەو خوا پەرەستییە، ئەوە تەنها بۆ خۆیەتی، بە پێچەوانەی ئەوانەوە کە خەریکی زانستی شەرعین .

قەرز لە کۆڵ کەوتن بە زەکات:

نەوەوی لە (المجموع)دا ووتویەتی: ئەگەر کابرایەکی دەست کورت قەرزدار بوو، وە زەکاتیشی کەوتە سەر، جا ویستی قەرزەکەی بخاتە بری زەکاتەکەی، وە بە قەرزارەکەی بڵێ: ئەوا قەرزەکەتم خستە بری زەکاتەکەم. ئایا بری ئەکەوێ یان نا؟ دوو قەول هەیە:

یەکەم و ڕاستترینیان: دروست نی‌یە بۆی، کە ئەمیش مەزهەبی ئەحمەد و ئەبوحەنیفەیە، چونکە زەکات لە ئەستۆی دایە وە لە کۆڵی ناکەوێت تاوەکوو نەیگەیەنێتە دەستی موستەحەققی زەکات.

دووەم: دروستە، ئەمەش مەزهەبی حەسەنی بەصری و (عطاء)ە، لەبەر ئەوەی ئەگەر قەرزارەکە قەرزەکە بداتەوە بە خاوەن قەرز، وە خاوەن قەرز بە نی‌یەتی زەکات بیداتەوە دەستی دروستە، کەواتە ئەگەر هەر یەکەم جار قەرزەکەی لێ وەرنەگرێتەوە و لە باتی زەکاتەکە داینێ ئەویش دروستە، وەك ئەوەی مەبلەغێك پارەی لای کەسێك بە سپاردن دینابوو، پاشان بیخاتە بریتی زەکات دروستە، چ وەری بگرێتەوە و ئینجا بیداتێ، یان تازە هەروەری نەگرێتەوە.

بەڵام ئەگەر زەکاتەکەی دا بە کەسێك بەو مەرجەی لە جیاتی قەرزەکەی بۆی بگێڕێتەوە، ئەو زەکات دانە دروست نی‌یە و زەکاتەکەی لەکۆڵ ناکەوێت، بە ڕای هەموو زانایان.

وە قەرزدانەوە بەو شێوەیە ڕاست نی‌یە بە ڕای هەموو زانایان. بەڵام ئەگەر هەردووکیان ئەو نی‌یەتەیان هەبێت بەڵام نەیکەنە مەرج، ئەوە دروستە بەڕای هەموو زانایان و زەکاتەکەی لەکۆڵ ئەکەوێت، وە هەروەها ئەگەر ئەو قەرزارە زەکاتەکەی کە وەری گرتووە لەباتی قەرزەکە بۆ زەکات دەری بگێڕێتەوە دروستە، (وەکو ووتمان: مادام نەیکەنە مەرج).

بردنی زەکات بۆ شوێنێکی تر:

زانایان هەموو لەسەر ئەوەن کە دروستە زەکات ببرێت بۆ زەکات پێ شیاو لە شارێکەوە بۆ شارێکی تر، ئەگەر هاتوو لەو شارەدا کە زەکاتەکەی لێ دەرکراوە کەسی موستەحەققی تێدا نەبێت.

بەڵام ئەگەر لەناو خۆیاندا کەسێك هەبوو پێویستی بەو زەکاتە هەبوو، ئەوە چەند فەرمودەیەك هاتووە کە دان بەوەدا ئەنێت کە زەکاتی هەر شارە ئەدرێت بە هەژارانی خۆی، وە نابردرێ بۆ شارێکی تر، چونکە مەبەست لە زەکات دەوڵەمەندکردنی هەژاری هەموو شارەکانە، وە ئەگەر ڕەوا بێ ئەو زەکاتە ببرێت بۆ شارێکی تر، شارەکەی خۆشی هەژاری تێدا بێت، ئەبێتە هۆی ئەوەی هەژارەکانی ئەم شارە هەر بە موحتاجی بمێننەوە.

لە حەدیسەکەی معاذ دا کە لە پێشەوە باسمان کرد هاتووە فەرموویەتی: (پێیان ڕابگەیەنە زەکاتیان لەسەر پێویستە کە لە دەوڵەمەندەکانیان وەرئەگیرێت و ئەدرێتەوە بە هەژارەکانیان).

لە ئەبوجوحەیفەوە هاتووە ووتویەتی: (زەکات وەرگری پێغەمبەر ﷺ هات بۆ لامان و زەکاتی لە دەوڵەمەندەکانمان وەرگرت و دایەوە بە هەژارەکانمان، من منداڵێکی هەتیو بووم ووشترێکی گەنجی پێ دام) (رواه الترمذي وحسنه)[٧].

([٧]) ئیسنادەکەی (ترمذي) ئەشعەث ی تێدایە لە عەونی کوڕی ئەبی جوحەیفەوە کە حافظ لە (التقريب)دا ئەڵێت: لاوازە، لەوانەیە بە حەسەن دانانی (ترمذي) لەبەر شاهیدەکانی بووبێت وەکو حەدیسەکەی موعاز کە دانەر لەپێش ئەمەدا باسی کرد.

لە عیمرانی کوڕی حوصەینەوە هاتووە ووتویەتی: (کردمیان بە سەرپەرشتی زەکات کۆکردنەوە، کاتێ گەرامەوە پێیان ووتم: کوا زەکاتەکە؟ منیش ووتم: بۆچی بۆ ماڵی زەکات منتان ناردووە؟ وەرمان گرت، وەك چۆن لەسەردەمی پێغەمبەر ﷺ دا وەرمان ئەگرت وە دامانەوە بەوکەسانەی کە ئەوکاتە ئەمان دانێ). (ئەبوداود و ئیبنوماجە گێڕاویانەتەوە).

وە لە طاووسەوە هاتووە ووتویەتی: (لە نامەکەی موعازدا هاتووە: کەسێك لە شارێکەوە بچێت بۆ شارێکی تر ئەوە زەکاتەکەی و دەیەکەکەی بۆ شاری هۆزەکەیەتی). (أثرم) لە سونەنەکەیدا گێڕاویانەتەوە[٨].

زانایان ئەم حەدیسانەیان کردۆتە بەڵگەی ئەوەی کە وا بە شەرع دانراوە کە زەکاتی هەر شارە بۆ هەژارەکانی خۆی بێت. وە زانایان جیاوازیان هەیە لە گواستنەوەی زەکات لە شارێکەوە بۆ شارێکی تر لە دوای ئەوەی کە هەموو ڕایان لەسەر ئەوەیە کە دروستە بگوێزرێتەوە بۆ شوێنێکی تر، بە مەرجێك خەڵکی ئەو شارە خۆی کەسی موستەحەققی تێدا نەبێت، وەك لە پێشەوە باس کرا.

جا حەنەفیەکان ووتویانە: گواستنەوەی کەراهەتی هەیە، مەگەر گواستنەوەکە بۆ خزم وکەس وکارێکی موحتاج بێت، چونکە لەمەیاندا سیلەی ڕەحم و بەسەرکردنەوەش بەجێ دێت، یا ببرێت بۆ کۆمەڵێك کە موحتاج ترن لە هەژارەکانی شارەکەی خۆی، یا ئەو گواستنەوەیە زیاتر مەسڵەحەتی موسوڵمانانی تێدا بێ، یا لە ووڵاتی جەنگەوە ببرێت بۆ ووڵاتی ئیسلام، یا ببرێت بۆ قوتابیانی ئاینی، یا ئەو زەکاتە لە پێش تەواو بوونی ساڵ بەسەریدا بدرێت، لە هەموو ئەم حاڵانەدا گواستنەوەی کەراهەتی نی یە.

شافیعی یەکان ووتویانە: دروست نی یە زەکات بگوێزرێتەوە، وە پێویستە لەو شارەدا سەرف بکرێت کە زەکاتەکەی تێدا پێویست بووە، مەگەر ئەو شوێنە کەسی تێدا نەبێت زەکاتی پێ بشێت، چونکە لە عەمری کوڕی شوعەیبەوە هاتووە کە موعاذی کوڕی جەبەل لەوکاتەوە کە پێغەمبەر ﷺ ناردبووی بۆ یەمەن هەر لەناو سوپادا ماوەتەوە، هەتا پێغەمبەر ﷺ کۆچی دوایی کرد، پاشان هات بۆلای (عمر) رضي الله عنه (عمر)یش لە شوێنی خۆی هێشتی یەوە، پاش ماوەیەك سێیەکی زەکاتی ئەو شوێنەی نارد بۆ عمر رضي الله عنه، عمر ئەو کارەی لا ناخۆش بوو پێی فەرموو: من تۆم بە جابی نەناردووە، یا بە سەرانەوەرگر، بەڵکو بۆ ئەوەی زەکات لە دەوڵەمەندەکانیان وەربگریت و بیدەیتەوە بە هەژارەکانیان. موعازیش ووتی: من شتێکم بۆ نەناردووی کەس لەوێ پێویستی پێی هەبێت ولێم وەربگرێت. جا کاتێ ساڵی داهاتوو هات نیوەی زەکاتی ئەو شوێنەی بۆ نارد، دووبارە وەك ساڵی پێشوو ئەو قسەیە لە بەینیاندا ڕووی دا، ساڵی سێیەم هەموو زەکاتەکەی بۆ نارد، عمریش رضي الله عنه وەك ساڵانی پێشوو پێی ووتەوە، موعازیش ووتی یەوە: کەسم دەست نەکەوت هیچم لێوەربگرێت. (ئەبوعوبەید گێڕاویەتی یەوە)[٩].

---

(٨) ئەوە مونقەطیعە (پچڕاوە) لە نێوان طاوس وموعازدا. چونکە (طاوس) لە موعازی نەبیستوە، هەروەك (حافظ) لە دەقێکی پێشوودا باسی کردووە لەژێر ناونیشانی: نرخ دان لەجیاتی شتەکە، وە ئیبنوزەنجەویە وەك ئەوەی تەخریج کردووە. (تمام المنة/ألباني).

(٩) ئەم ئیسنادەش مونقەطیعە چونکە عەمری کوڕی شوعەیب نەگەیشتووە بە موعاز و لەنێوان کۆچی دواییاندا صەد ساڵیان فەرقە سوودێك (جند) شارێك بووە لە یەمەن. هەروەکو لە قاموسدا هاتووە (تمام المنة/ألباني)

مالیك ئەڵێت: دروست نی‌یە زەکات نەقڵ بکرێت، مەگەر خەڵکی شارێکی تر شتێکیان لـێ بقەومێت و پێویـست بن، ئەوکاتە پێشەوای موسوڵمانان بۆیان ئەبات بەپێی بۆ چوون و ئیجتیهاد.

حەنبەلی‌یەکان ئەڵێن: دروست نی‌یە زەکات ماوەی ئەوەندە نەقل بکرێت کە نوێژ کورت کردنەوەی تێدا ئەکرێت، وە پێویستە سەرف بکرێت لە شارەکەی خۆیدا یا لە دەور و پشتی دا بە شێوەیەك ئەوەندەی لێ دوور نەبێت نوێژی تێدا کورت بکرێتەوە.

ئەبوداود ووتویەتی: گوێم لێ بووە پرسیارکراوە لە ئەحمەد دەربارەی ناردنی زەکات لە شارێکەوە بۆ شارێکی تر؟ ووتی: نەء دروست نی‌یە، ووتیان: ئەی ئەگەر خزمی ئەوکەسەی لێ بێت؟ ووتی: نابێت. بەڵام ئەگەر خەڵکی شارەکەی خۆی پێویستی‌یان پێی نەبوو ئەوە گواستنەوەی دروستە، وە لەسەر ئەمەش حەدیسەکەی ئەبوعوبەیدیان کردۆتە بەڵگە کە لەپێشەوە باس کرا.

ئیبنوقودامە ووتویەتی: ئەگەر کەسێك موخالەفەی کرد و زەکاتەکەی برد بۆ شارێکی تر زەکاتەکەی لە کۆڵ ئەکەوێت، بەپێی رای بەشی زۆری زانایان.

بەڵام ئەگەر پیاوێك دانیشتووی شارێك بوو ماڵ و سامانەکەشی لە شارێکی تر بوو لەم حاڵەتەدا ئەوەی ئیعتیباری هەیە ئەو شارەیە کە ماڵ وسامانەکەی تێدایە، چونکە ئەو شارە هۆی پێویست بوونی ئەو زەکاتەیە و موستەحەققەکانی ئەو شارە چاویان لەو ماڵ و سامانەیە.

بەڵام ئەگەر هەندێکی لەو شوێنە بێت کە خۆی تێیدا دانیشتووەو هەندێکی تری لە شارێکی تر، ئەوە هەر شوێنە زەکاتی خۆی لێ بدات. ئەمە بۆ زەکاتی سامان‌و دارایی، بەڵام زەکاتی سەرفیترە لەو شارەدا دابەش ئەکرێت کە تێیدا لەسەری پێویست بووە، سامانەکەی چ لەو شارەبێت یا لە شوێنێکی تر، چونکە سەرفیترە لەسەر خۆیەتی و خۆی بووەتە هۆی پێویست بوونی نەك سامانەکەی.

دابەش کردنی زەکات بەهەڵە:

لە پێشەوە باس کرا کێ زەکاتی پێ ئەشێ و کێ پێی ناشێت. بەڵام ئەگەر زەکات دەر لـێی تێك چوو زەکاتەکەی دا بە کەسێك زەکاتی پێ نەئەشیا و ئەوەی زەکاتی پێ ئەشیا هیچی نەدایە، بێ ئەوەی پێی بزانێت، پاشان هەڵەکەی لادەرکەوت. ئایا ئەو زەکات دانەی دروستە و لە کۆڵی ئەکەوێت، یا فەرزێکە و هەر لە ئەستۆی دایە هەتا جارێکی تر زەکات دەر ئەکاتەوە و ئەیدات بەوانەی پێ‌یان ئەشێت؟

رای زانایان لەسەر ئەوە جیاوازە:

ئەبوحەنیفە و محمد و حسن و ئەبوعوبەید ووتویانە: ئەو زەکات دانەی دروستە و داوای دانی زەکاتی تری لـێ ناکرێتەوە. چونکە لە مەعنی کوڕی یەزیدەوە هاتووە ووتویەتی: باوکم چەند دینارێکی دەرکرد بۆ ئەوەی بیکات بە صەدەقە، لای کابرایەك لە مزگەوتدا دای نا، منیش هاتم لەکابرام وەرگرت و هێنامەوە، ئەویش ووتی: سوێند بە خوا مەبەستم ئەوە نەبوو بیدەم بە تۆ، منیش کێشەکەم برد بۆ لای پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (لَـكَ مَانَوَيـتَ يَـا يَزِيـد، وَلَـكَ مَـا أَخَذتَ يَا مَعن). (رواه أحمد و البخاري). واتە: ئەی یەزید نی‌یەتی چیت بووە ئەوەت بۆ نوسراوە، وە ئەی مەعن چیت وەرگرتووە بۆ خۆتە.

ئەم حەدیسە هەرچەندە ئیحتیمالی ئەوەی تێدایە ئەو صەدەقەیە سوننەت بووبێ، بەڵام لەفظی (ما) لە فەرمووده‌کەیدا (لك مانويت) عموم ئەگەیەنێت.

ئەم جەماعەتە بۆیان هەیە حەدیسەکەی ئەبوهورەیرەش بکەنە بەڵگە کە ووتویەتی: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (قَالَ رَجُلٌ لأتَصدَّقَنَّ اللَّيلَةَ بِصدَقَةٍ، فَخرَجَ بِصدَقَتِه، فَوضَعهَا فِي يَدِ سَارِقٍ، فَأَصبَحُوا يَتَحدَّثُونَ تُصُدِّقَ اللَّيلَةُ على سَارِقٍ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الحَمدُ، لأتَصدَّقَنَّ بِصدَقَةٍ، فَخرَج بِصدَقَتِه فَوضَعهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ، فَأَصبَحُوا يَتَحدَّثُونَ: تُصُدِّقَ الليلةُ على زَانِيَةٍ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الحَمدُ على زَانِيَةٍ، لأتَصدَّقَنَّ بِصدَقَةٍ، فَخرَجَ بِصدَقَتِه فَوضَعهَا فِي يَدِ غَنِيٍ. فَأَصبَحُوا يَتَحدَّثُونَ: تُصُدِّقَ اللَّيلَةَ على غَنِيٍ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الحَمدُ على زَانِيَةٍ، وعلى سَارِقٍ، وعلى غَنِيٍ، فَأُتِيَ فَقِيلَ لَهُ: أَمَّا صَدَقَتُكَ على سَارِقٍ فَلَعَلَّهُ أن يَستَعِفَّ عَن سَرِقَتِه. وَأَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا أن تَستَعِفَّ بِهِ عَن زِنَاهَا. وَأَمَّا الغَنِيُّ، فَلَعَلَّهُ أن يَعتَبِرَ فَيُنفِقَ مِمَّا آتَاهُ اللهُ عَزَّوَجَل). (رواه البخاري ومسلم). واتە: پیاوێکی بەنی ئیسرائیلی ووتی: ئەمشەو صەدەقەیەك ئەکەم، صەدەقەکەی هەڵگرت و چووە دەرەوە خستی‌یە دەستی دزێکەوە -بێ ئەوەی بزانێت- بەیانی خەڵکی لەبارەی ئەوەوە قسەیان ئەکرد و ئەیان ووت: ئەمشەو صەدەقەیەك دراوە بە دزێك. کابراش ووتی: خوایە -لەسەر هەموو حاڵێك- سوپاس بۆ تۆ، صەدەقەیەکی تر ئەکەم، بە صەدەقەکەیەوە چووە دەرێ و خستی‌یە دەستی ئافرەتێکی زیناکەرەوە، بەیانی خەڵکی لەو بارەوە ئەدوان وئەیان ووت: ئەمشەو صەدەقەیەك دراوە بە ئافرەتێکی زیناکار، کابراش ووتی: خوایە -لەسەر هەموو حاڵێك- سوپاس بۆ تۆ، صەدەقەیەکی ترئەکەم، بە صەدەقەکەیەوە چووە دەرێ و خستی‌یە دەستی پیاوێکی دەوڵەمەندەوە، بەیانی خەڵکی لەوبارەوە ئەدوان و ئەیان ووت: ئەمشەو صەدەقەیەك دراوە بە دەوڵەمەندێك. کابراش ووتی: خوایە -لەسەرهەموو حاڵێك- سوپاس بۆ تۆ، صەدەقە درا بە دزێكو ئافرەتێکی زیناکارو دەوڵەمەندێك. جا لەخەویدا هاتن پێیان ووت: ئەمما ئەو صەدەقەیەی کە دات بە دزێك ئەوە بەڵکو ئەو دزە لە دزی کردن دوور کەوێتەوە، وە ئەمما ئەو صەدەقەیەی کە دات بە ئافرەتێکی زیناکار بەڵکو بە هۆی ئەوەوە لە زینا دوور کەوێتەوە، وە ئەمما ئەو صەدەقەیەی کە دات بە دەوڵەمەندێك، ئەوە بەڵکو پەند وعیبرەت وەربگرێ و لەوەی خوا پێی داوە لە ڕێی خوادا ببەخشێت.

وە لەبەر ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ بەو پیاوەی فەرموو: کاتێ داوای زەکاتی کرد: (إن كُنتَ مِن تِلكَ الأجزَاءِ أعطَيتُكَ حَقَّكَ). واتە: ئەگەر تۆش لەوبەشانەی زەکاتیان پێ ئەشێت ئەوە مافی خۆتت ئەدەمێ.

هەروەها بەشی دوو پیاوی بە توانای داو فەرمووی: (إن شِئتُمَا أعطَيتُكُمَا مِنهَا، وَلا حَظَّ فِيهَا لِغَنِيٍ وَلا لِقَوِيٍ مُكتَسِبٍ). واتە: ئەگەر حەز ئەکەن بەشتان ئەدەمێ لێی، بەڵام دەوڵەمەند و بە توانا بۆ ئیش بەشی پێوە نی‌یە.

لە(المغنی)دا هاتووە: ئەگەر حەقیقەتی دەوڵەمەندی ئیعتیباری بۆ بکرایە پێغەمبەر ﷺ بە قسەکەیان ئیکتیفای نەئەکرد.

مالیك و شافیعی و ئەبویوسف و (ثوري)و (ابن منذر) بۆ ئەوە چوون کە ئەوکەسە زەکاتەکەی لە کۆڵ ناکەوێت تاوەکو نەیدا بە کەسێکی موستەحەق، ئەگەر بۆی دەرکەوت هەڵەی کردووە، وە ئەبێت جارێکی تر زەکاتەکەی دەربکاتەوە و بیدات بە موستەحەق، چونکی واجبەکەی داوە بە کەسێك کە موستەحەققی نی‌یە، هەر بۆیە لە ئەستۆی لاناچێت، وەك قەرزی ئادەمیزاد.

لە مەزهەبی ئەحمەددا: ئەگەر كەسێك زەكاتی دا بە كەسێك وای ئەزانی هەژارە، دوایی دەركەوت دەوڵەمەندە، ئەوە دوو ریوایەتی لەسەرە:

یەكێكیان ئەڵێت: دروستە، ئەوی تریان ئەڵێت: دروست نی یە. بەڵام ئەگەر دەركەوت وەرگرەكە عەبدە، یا كافرە، یا لە بەنی هاشمە، یا لەو خزمانەیە كە نابێت زەكاتیان بداتێ، ئەوە زەكاتەكەی لە كۆڵ نابێتەوە، وە هەریەك ڕیوایەتیش هەیە لەوبارەوە، لەبەر ئەوەی هەژار و دەوڵەمەند لە یەك جیا كردنەوە گرانە. بەڵام ئەوانی تر نا: ﴿يَحۡسَبُهُمُ ٱلۡجَاهِلُ أَغۡنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ﴾ (البقرة/٢٧٣). واتە: ئەوەی كە ئاگای لە حاڵیان نی یە وا ئەزانێ دەوڵەمەندن لەبەر ئەوەی خۆیان لە سواڵ كردن ئەپارێزن.

ئاشكرا كردنی زەكات:

دروستە بۆ زەكات دەر زەكاتەكەی ئاشكرا بكات و خەڵك پێی بزانن، چ زەكاتی فەرز بێت یا خێری تر، بێ ئەوەی ڕیای تێدا بكات، بەڵام شاردنەوەی چاكترە. خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿إِن تُبۡدُواْ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِيَۖ وَإِن تُخۡفُوهَا وَتُؤۡتُوهَا ٱلۡفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۚ﴾ (البقرة:٢٧١). واتە: ئەگەر صەدەقەكانتان بە ئاشكرا بدەن ئەوە زۆر باشە، بەڵام ئەگەر بە نهێنی بیدەن بۆ ئێوە خێری زۆرترە و باشترە بۆتان.

وە لای ئەحمەد و بوخاری و موسلیم، لە ئەبوهورەیرەوە هاتووە: كە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: (سَبعَةٌ يُظِلُّهُـمُ اللهُ فِي ظِلِّهِ يومَ لا ظِلَّ إلا ظِلُّهُ: الإمامُ العادِلُ، وَشابٌّ نَشأَ في عِبادَةِ اللهِ، وَرَجُلٌ قَلبُهُ مُعَلَّقٌ بِالمَساجِدِ، وَرَجُلانِ تَحابَّا في اللهِ عَزَّوَجلَ، إجتَمَعَا عَلَيهِ، وَتَفَرَّقَا عَلَيهِ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخفَاهَا حتى لا تعلَمَ شِمالُهُ مَا تُنفِقُهُ يَمينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ خَالِياً فَفاضَتْ عَينَاهُ، وَرَجُلٌ دَعَتهُ امرأَةٌ ذاتُ مَنصِبٍ وَجَمالٍ إلى نفسِها فَقالَ: إنّي أخافُ اللهَ عَزّوَجَلّ) واتە: حەوت كەس خوا ئەیانخاتە ژێر سێبەری خۆی لە ڕۆژێكدا سێبەر نی یە جگە لە سێبەری ئەو: پێشەوای دادپەروەر، گەنجێك لە خواپەرەستی دا پەروەردە بووبێ، پیاوێك دڵی بەسترابێت بە مزگەوتەوە، وە دوو پیاو لەبەر خوا یەكتریان خۆش بوێت و هەر لەبەر ئەویش لە یەك بین و جیاوەبن، وە پیاوێك صەدەقەیەك بكات و بیشارێتەوە بە شێوەیەك دەستی چەپی بە دەستی ڕاستی نەزانێ بەو بەخشینە، وە پیاوێك هەركاتێك یادی خوا بكات چاوەكانی پڕ بن لە فرمێسك، وە پیاوێك ئافرەتێكی خاوەن پلە و پایە و جوان بانگی بكات بۆ خراپەكردن لە گەڵیا، بەڵام بڵێت: من لە خوای گەورە ئەترسم.

==================

سایتی بەهەشت

www.ba8.org

2009 – 1430

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ